

Oude populatie holwortel op landgoed Dickninge

Over Holwortel, Boonkens- Holwortel en Geel Aert-roock

Tekst: Deyke van Donkelaar

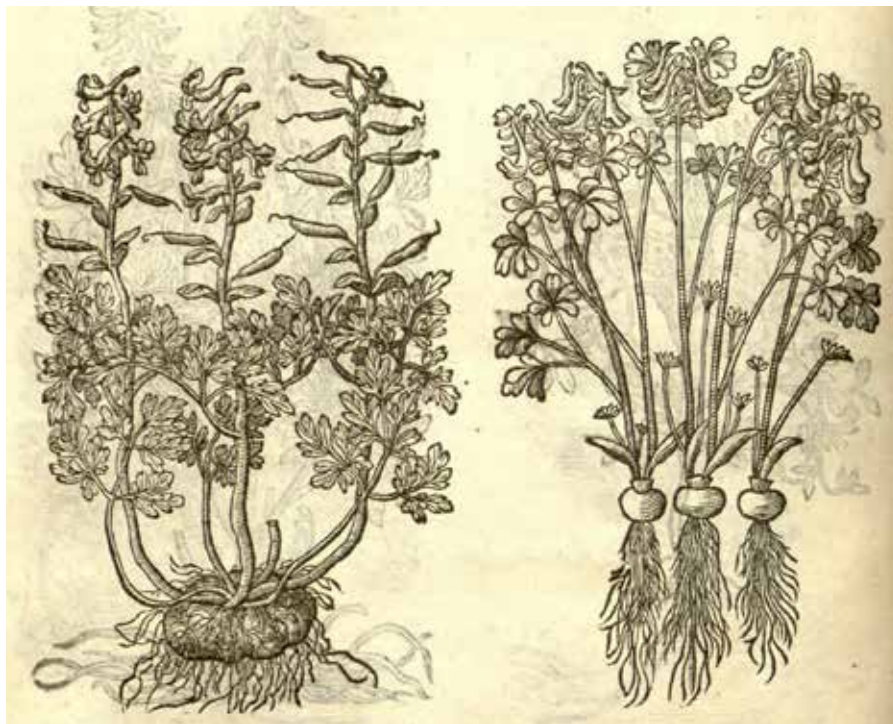
Foto's: van Donkelaar Groenadvies

Na de eerste pret van sneeuw-klok, winterakoniet en andere vroege bloeiers, verschijnen al snel de holwortel en vingerhelmbloem. Jac. P. Thijsse beschrijft ze als 'fijne rooskleurige wolkjes'. Ik zie er weleens dikke hommeldames op vliegen. Later in het seizoen bloeit de gele helm-bloem in mijn border, de holwortels en vingerhelmbloemen hebben zich dan al teruggetrokken in de grond.

Waar groeien ze?

In 1581 schrijft botanicus Lobelius in zijn Cruydtboeck over holwortel: 'dit cruijdt wordt vele ghevonden inde hoven van Nederlandt ende over al in Duytschlandt waer dat ooct in 't gheberchte is groeydende'. Eeuwen later, in het voorjaar van 1915, maakt onderwijzer en natuurkenner Jac. P. Thijsse een wandeling langs de Vecht. In het gelijknamige Verkade-album tekent hij op: "...en in het kleine tuintje met 't theehuisje groeit weer veel helmbloem of Corydalis. Ook al een echte plant van kloosters, kasteelen en oude buitens. Wie op een aprildag in de Vecht-

streek wandelt, krijgt overal deze bloemen te zien, die zo talrijk zijn, dat ze als fijne rooskleurige wolkjes boven den grond lijken te zweven." Het is onduidelijk of Thijsse hiermee de holwortel of vingerhelmbloem bedoeld heeft. Echter, als scherp observator zag hij dat deze soorten juist groeien op plekken die al lange tijd in cultuur waren. Nog steeds vind je op oude plekken zoals historische landgoederen, soms uitgestrekte populaties. Holwortel en vingerhelmbloem worden daarom ook wel tot de stinzenplanten gerekend.

Holwortel en vingerhelmbloem (Lobelius, Cruydtboeck 1581)

Als medicijn en voor de sier

Werden beide soorten eerst als medicinale plant gekweekt, later waardeerde men vooral de schoonheid van de bloei en werden ze toegepast als sierplant. Heinrich Witte, botanicus en landschapsarchitect te Leiden beveelt ze in 1877 aan voor in het grasveld: 'Op sommige plaatsen plant men, en dit verdient inderdaad alle aanbeveling, verschillende laag groeiende bol- of knolgewassen willekeurig hier en daar in het gras, met het doel om zeer vroeg bloemen te hebben'. Hij plant soorten als verschillende kleuren krokus, winterakoniet, sneeuw-klokje en holwortel.

Verwarring

Holwortel en vingerhelmbloem werden en worden nog steeds met elkaar verward. Tijd om de belangrijkste verschillen op een rij te zetten:

- Holwortel (*Corydalis cava*), de naam zegt het al, heeft een grote, holle knol. De plant is in alle delen groter dan de vingerhelmbloem. Vlak onder de bloem zit een eivormig, groen tot donkergroen schutblad met gave rand. Bloemen zijn er in kleuren variërend van wit tot donkerpaars.
- Vingerhelmbloem (*Corydalis solidida*) heeft juist een ingesneden, groen schutblad onder de meestal lichtpaarse bloem. De plant is in alle delen kleiner dan holwortel en de knol massief.

Ook in oude literatuur is het soms niet duidelijk welke soort men bedoelt. Vaak heeft men het alleen over holwortel die dan 'Fumaria bulbosa' genoemd wordt. Lobelius maakt onderscheid tussen 'Holwortel' en 'Boonkens Hol-wor-

tel' (*C. solidida*). Poeder van de laatste is 'crachtigher om de wormen de dooden ende lieflijcker om in te nemen'.

Holwortel zonder ingesneden schutblad en een holle knol

Vingerhelmbloem met ingesneden schutblad en een massieve knol

Gele helmblom groeit ook op oude muren, zoals hier in Utrecht

zich in de oude knol, nieuwe knolletjes met elk een nieuwe bloeistengel voor het volgende jaar. De oude knol van holwortel blijft doorgroeien en biedt uiteindelijk plaats aan meerdere bloeistengels. Geen stress als je de oude knol met de spa per ongeluk doormidden klieft, de stukken blijven gewoon doorleven. Enigszins verbaasd schrijft Munting hierover: *'ja, indien iemand eene bol wou breken of snijden in tien, twaalf, of meer stukken, zoo zullen de zelve niet vergaan, maar ieder in 't voorjaar weer nieuw loof maken...'*

Toepassing in eigen tuin

Tuinhistoricus en stinzenplantenkenners Trudi Woerdeman paste beide soorten toe op schaduwrijke plekken in parken of eigen tuin. Holwortel vraagt een vruchtbare en goed bewerkte grond. Vingerhelmblom is wat minder veeleisend. Door de vroege bloei in maart/april, zijn ze mooi in een natuurlijke combinatie met speenkruid, fluitkruid en het later ontluikende zevenblad. Na zaadsetting in mei sterven beide soorten af en blijven over als knol in de grond. Holwortel en vingerhelmblom zijn in het najaar verkrijgbaar in de handel als knol. Bestel ze al in september en plant de kwetsbare knollen meteen uit of bewaar ze buiten in een bakje vochtige grond. Laat je niet verleiden tot cultivars met vervreemdende kleuren paars, de echte soort is toch het mooiste. Gele helmblom is als plant te koop. Bij ons in de tuin zaait de plant zich flink uit langs het stenen randje tussen pad en border en bloeit maanden lang met kleine, helge bloemetjes.

Geel Aert-roock

Onder de naam *Fumaria* of aardrook worden ook een aantal inheemse helmblomen genoemd en toegepast als medicinaal kruid. Voor de naam aardrook zijn verschillende verklaringen in omloop; de mooiste vind ik dat de plant als rook zou opstijgen uit dampige aarde. Lobelius noemt Geel Aert-roock uit Zuid-Europese gebergten als sierplant en noteert: *'deze plant is nu tertijd vermaerd geworden ende inde hoven zeer begheert geweest mids datze luttel (weinig) gevonden wordt'*. De soort is nu bekend onder de naam gele helmblom (*Pseudofumaria lutea*). Je vindt ze soms op oude stadsmuren en grachtkanten. De bekende tuinarchitect Mien Ruys gebruikte gele helmblom als borderplant en noemde de plant in haar opsomming van vaste planten *'voor de niet te droge donkere stadstuin'* en *'waar konijnen niet zo gek op zijn'*.

Vermeerdering

Holwortel en vingerhelmblom vermeerderen zich het snelst door zaad. Lobelius schrijft: *'t saedt is blinkende ende in haefens voorts comende'*. Botanicus A. Munting

(1696) zaait het in september of maart *'met wassende maan'* met de aantekening: *'alhoewel 't ook, door uytgevallene van zelfs genoeg opslaat'*. Heb je eenmaal planten met rijpe zaadpeulen, dan kun je volgend jaar rond april en mei inderdaad genoeg jonge zaailingen verwachten. Aan de glimmende zaadjes zie je vaak kleine witte mierenbroodjes hangen. Volwassen mieren slepen deze koolhydraatrijke mierenbroodjes, vaak met zaad en al mee naar hun nest onder de grond om de larven mee te voeren. Behalve door zaaien vermeerderen beide soorten zich ook vegetatief. Bij vingerhelmblom ontwikkelen

Zaden van holwortel met witte mierenbroodjes